

Ziraâ Ürünlerin Emanete Bırakılması Uygulamasının İslam Hukuku Açısından Meşruiyeti

Ahmet Ekşi

0000-0003-3218-7837

Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı, Kocaeli, Türkiye

ror.org/0411seq30

ahmet.eksi@kocaeli.edu.tr

Öz

Tarihin her döneminde insanlar, ürettikleri gıda ürünlerinden, o an ihtiyacı olanı ayırdıktan sonra arta kalanı; depo, ambar, antrepo, ardiye ve umumi mağaza gibi korunaklı alanlarda saklama yoluna gitmişlerdir. Özellikle uzun süre bozulmadan dayanabilen ve bu sebeple stoklanması mümkün olan arpa, buğday, mısır, pamuk, fındık, çay ve ceviz gibi ürünler, güvenli ortamlarda korunmak ve zamanı geldiğinde piyasaya sürülerek satışını sağlamak amacıyla bu depolara teslim edilmiştir. “Emanete bırakma” olarak isimlendirilen bu uygulamada çiftçi; mahsulü günümüzde söz konusu amaca yönelik benzer uygulamalar yürüten lisanslı depolara, Toprak Mahsulleri Ofisine veya tüccara bırakır. İlgili kurum veya kişi bunun karşılığında ürünün cins, miktar ve vasıflarının yazılı olduğu makbuz veya ürün senedi düzenleyerek müstahsile teslim eder. Müstahsil bu senetle istediği zaman depoya müracaat ederek ürünün bedelini günün rayici üzerinden talep eder. Bu çalışmada öncelikle böyle bir işlemi yapmaya sevk eden durumlar, ardından yapılan işlemin mevcut uygulama örnekleri ortaya konulmuştur. Daha sonra mevcut uygulamalar da dikkate alınarak “emanete bırakma” işleminin İslam hukuku bakımından hukuki niteliği tespit edilmeye çalışılmıştır. Özellikle vedâ, karz ve bey’ akdiyle benzer ve farklı yönleri ortaya konularak söz konusu uygulama tip akitler bakımından değerlendirilmiştir. İsimlendirmenin delaletiyle yapılan işlem, bir vedâ akdi gibi gözükse de tarafların amacı ve ürünün tüccara tesliminden itibaren işleyen süreç bütün halinde göz önünde bulundurulduğunda, bu işlemi vedâ olarak değerlendirmek isabetli bulunmamıştır. Aynı şekilde özellikleri ve işleyişi göz önünde bulundurulduğunda karz akdi ile emanete bırakma arasında özellikle maksat açısından bir benzerlik bulunmadığı tespit edilmiştir. Satım sözleşmesi kapsamında ele alınması kanaatimizce de uygun olan *ziraâ mahsulü emanete bırakma* işleminin, aslında satım sözleşmesinin daha özel bir uygulaması olan *bey’u’l-isticrâr* ile aynı mahiyette olması hasebiyle caiz olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca emanete bırakma gibi teamül haline gelen işlemlerin; maslahat, kolaylaştırma, ihtiyaç, zaruret ve örfe riayet gibi ilkeler kapsamında da caiz görülebileceği kanaati hasıl olmuştur.

Anahtar Kelimeler

İslam Hukuku; Ziraâ Ürün; Emanete Bırakma; Lisanslı Depoculuk; Vedâ; Karz; Satım Akdi; İsticrâr

Öne Çıkanlar

- Bu çalışma ziraat ürünleri emanet bırakma uygulamasının hukukî niteliğini incelemektedir.
- İsimlendirmenin delaletiyle yapılan işlem, bir vedâ akdi gibi gözüксе de tarafların amacı göz önünde bulundurulduğunda, bu işlemi vedâ olarak değerlendirmek isabetli değildir.
- Özellikleri ve işleyişi göz önünde bulundurulduğunda karz akdi ile emanete bırakma arasında özellikle maksat açısından bir benzerlik bulunmamaktadır.
- Ziraat ürünü emanet bırakma satım sözleşmesi kapsamında ele alınması gerekir.
- Emanete bırakma gibi teamül haline gelen işlemlerin; maslahat, kolaylaştırma, ihtiyaç, zaruret ve örfe riayet gibi ilkeler kapsamında caiz görülebilir.

Atıf Bilgisi

Ekşi, Ahmet. “Ziraat Ürünlerin Emanete Bırakılması Uygulamasının İslam Hukuku Açısından Meşruiyeti”. *EskiYeni* 56 (Mart 2025), 337-358.

<https://doi.org/10.37697/eskiyeni.1565776>

Makale Bilgileri

<i>Geliş Tarihi</i>	12 Ekim 2024
<i>Kabul Tarihi</i>	21 Şubat 2025
<i>Yayın Tarihi</i>	25 Mart 2025
<i>Hakem Sayısı</i>	İki İç Hakem - İki Dış Hakem
<i>Değerlendirme</i>	Çift Taraflı Kör Hakemlik
<i>Etik Beyan</i>	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.
<i>Benzerlik Taraması</i>	Yapıldı - intihal.net
<i>Çıkar Çatışması</i>	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
<i>Etik Bildirim</i>	eskiyenidergi@gmail.com
<i>S. Kalkınma Amaçları</i>	12 Sorumlu Üretim ve Tüketim
<i>Lisans</i>	CC BY-NC 4.0

The Legitimacy of the Practice of Depositing Agricultural Products in Trust in terms of Islamic Law

Ahmet Ekşi

0000-0003-3218-7837

University of Kocaeli Faculty of Theology, Department of Islamic Law, Kocaeli, Türkiye

ror.org/0411seq30

ahmet.eksi@kocaeli.edu.tr

Abstract

Throughout history, people have stored the surplus of the food products they produced after setting aside what they needed in protected spaces such as warehouses, granaries, storage facilities, and public storehouses. In particular, the delivery of products such as barley, wheat, corn, cotton, hazelnuts, tea, and walnuts to these warehouses was for the purpose of preservation in safe environment and subsequent sale when required. This practice, known as 'depositing in trust', involves the farmer entrusting their crop to the licensed warehouses, the Turkish Grain Board, or the trader, who currently implement similar practices for the aforementioned purpose. In return, the relevant institution or individual issues a receipt or product certificate detailing the product's type, quantity, and qualities and delivers it to the producer. With this certificate, the producer can apply to the warehouse anytime to request the product's value at the current market price. This study first examines the situations that prompt such an action, followed by an analysis of current examples of this practice. Subsequently, considering these current practices, the legal nature of the 'depositing in trust' process is assessed from the perspective of Islamic law. The practice is evaluated, particularly in terms of its similarities and differences with the contracts of *wadi'a* (deposit), *qarz* (loan), and *bay'* (sale). Despite the fact that the transaction in question appears to be a *wadi'a* contract based on its designation, it has been determined that evaluating it as such is inappropriate when taking into consideration the intentions of the parties involved and the entire process from the delivery of the product to the merchant. Moreover, an analysis of the characteristics and functionality of the practice reveals, that there is a notable absence of significant similarity, particularly in terms of purpose, between a *qarz* contract and the depositing in trust. Consequently, it has been determined that the practice of depositing agricultural products in trust, which is more appropriately considered under the scope of a sales contract, is essentially exact as *bay al-istijrar*, a more specific application of a sales contract and is therefore permissible. Additionally, the study concludes that practices that have become customary, like depositing in trust, can be deemed permissible within the principles of *maslaha* (public interest), facilitation, necessity, and adherence to custom.

Keywords

Islamic Law; Agricultural Products; Depositing in Trust; Licensed Warehousing; Wadia; Qarz; Sales Contract; Istijrar

Highlights

- This study examines the legal nature of the practice of entrusting agricultural products.
- Although the transaction, as indicated by the nomenclature, appears to be a *wadi'a* contract, it is not correct to consider this transaction as a *wadi'a*, given the intentions of the parties involved.
- Considering their characteristics and functionality, there is no similarity between the contract of *qarz* and entrustment, especially in terms of purpose.
- The entrustment of agricultural produce should be considered within the scope of the contract of sale.
- Customary transactions such as entrustment may be permissible within the scope of principles such as *maslaha*, facilitation, need, necessity and observance of custom.

Citation

Ekşi, Ahmet. "The Legitimacy of the Practice of Depositing Agricultural Products in Trust in terms of Islamic Law". *Eskiyeni* 56 (March 2024), 337-358.

<https://doi.org/10.37697/eskiyeni.1565776>

Article Information

<i>Date of submission</i>	12 October 2024
<i>Date of acceptance</i>	21 February 2025
<i>Date of publication</i>	25 March 2025
<i>Reviewers</i>	Two Internal & Two External
<i>Review</i>	Double-blind
<i>Plagiarism checks</i>	Yes - intihal.net
<i>Conflicts of Interest</i>	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest
<i>Complaints</i>	eskiyenergi@gmail.com
<i>S. Development Goals</i>	12 Responsible Production and Consumption
<i>License</i>	CC BY-NC 4.0

Giriş

Ticari hayattaki yeni gelişmeler ve bu gelişmelerin ortaya çıkardığı ihtiyaçlar bazı değişimleri de beraberinde getirir. Mevcut uygulamaların, söz konusu yeni duruma ayak uydurmada yetersiz kaldığı veya yeni ihtiyaçları karşılamakta zorlandığı bu gibi durumlarda, hukuk sistemleri yeni sözleşme türleri veya uygulamaları geliştirme gereği duyar. Böylece söz konusu değişimlere yanıt vererek bireylerin ve işletmelerin yeni koşullara uyum sağlamasına yardımcı olur. Aynı zamanda toplumun ve ekonominin dinamik yapısının bir yansıması olan bu durum, ekonomik ve sosyal yaşamın sürdürülebilirliği açısından da büyük önem taşır.

Mevcut sözleşmelerden biriyle tam bir meşruiyet temeli bulunamayan uygulamalardan biri de öteden beri ülkemizin de çeşitli bölgelerinde çiftçiler tarafından uygulanagelen “ziraî ürünlerin emanete bırakılması” işlemidir. Bu uygulamayla çiftçiler öncelikle ürettikleri arpa, buğday, mısır, pamuk, fındık ve çay gibi ziraî ürünlerin uygun ortamlarda saklanarak korunmasını sağlamış olurlar. İlk etapta bir eşyanın emanete bırakılması gibi görünen bu uygulamada çiftçi, kalitesine ve derecesine göre sınıflandırmasını yaptırdığı ürününü, ihtiyaç anında piyasa fiyatına göre peyderpey veya tamamını emanet olarak bıraktığı depo sahibine satar. Bu durumda “emanete bırakma” olarak isimlendirilen söz konusu uygulama, başlangıcı itibarıyla bir emanet sözleşmesi intibai uyandırmakla birlikte aslında yapılan işlemin bir satış sözleşmesi olduğu anlaşılmaktadır. Ancak “emanete bırakma”nın klasik fıkıh literatüründeki söz konusu işlemlere dair bütün şartları taşımaması, uygulamanın hukuki niteliğinde bir belirsizliğe yol açmakta ve meşruiyetini tartışmalı hale getirmektedir. Öyleyse “emanete bırakma” bir vedâ akdi midir yoksa bey’ akdi midir? Her ikisi de değilse bu işleme hukuken geçerlilik kazandıracak meşruiyet sebebi ne olabilir? Bu çalışmanın, cevabını bulmak istediği asıl soru da budur.

Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılarak öncelikle problem bütün yönleriyle ortaya konulacaktır. İlgili literatür taranarak elde edilen veriler yardımıyla konuyla alakalı kavramlar açıklanacak ve mevcut uygulamalar serdedilecektir. Ardından “emanete bırakma” olarak isimlendirilen söz konusu işlemlerin İslam hukukunun hükümleriyle çelişen yönünün bulunup bulunmadığı, hükümleri belli olan akit türlerinden biri kapsamında ve İslam hukukunun temel ilkeleri açısından değerlendirilecektir.

Halk arasında öteden beri uygulanan gelen “emanete bırakma” işlemi, ülkemizde 2005 yılında yürürlüğe giren 5300 sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu (TÜLDK)¹ ile yasal bir zemine oturtulmaya çalışılmıştır. Söz konusu mevzuata bağlı olarak birçok çalışma yapılmıştır.²

Klasik fıkıh literatüründe emanet, karz, bey’, teati ve isticrar akitlerinde konumuza ışık tutacak bilgiler yer almakla birlikte son dönemde Bedri Aslan’ın hazırladığı doktora tezinde konu; emanet, karz ve isticrâr akitleri bağlamında değerlendirilmiş olup emanete

¹ T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, “Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu” (Erişim 18 Ağustos 2024).

² bk. Emre Yolcu, *5300 Sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu Kapsamında Lisanslı Depoculuk Şirketleri ve Ürün Senetleri* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022).

bırakma uygulamasına karz ve isticrâr akitleri kapsamında meşruiyet kazandırılabilceği ifade edilmiştir.³ Ancak söz konusu akitlerin emanete bırakma işlemiyle benzer ve farklı yönleri yeterince tartışılmamıştır. “*Bazı Tarım Ürünlerinin ‘Emanet’ Adıyla Satılması ve Bunun İsticrâr Akdi ile İlişkisi*” başlığıyla konunun ele alındığı bir diğer çalışmada ise söz konusu uygulama “emanet” ve “karz” akitleri bağlamında değerlendirilmiş ve daha çok yapılan işlemin isticrâr akdiyle temellendirilebileceğine dikkat çekilmiştir.⁴ Sosyal medyada bir köşe yazısında uygulamanın bir kısmını ele alarak meseleyi fikhî açıdan inceleyen Halit Çalış’ın değerlendirmesi, konunun sınırlarını çizmesi ve benzer uygulamalara fikhî bir bakış açısı getirmesi bakımından ayrı bir öneme sahiptir.⁵

Bu çalışmada ise öncelikle böyle bir işlemi yapmaya sevk eden durumlar ardından yapılan işlemin Türkiye’deki mevcut uygulama örnekleri ortaya konulacaktır. Zira uygulamanın göz ardı edilmesi durumunda söz konusu işlemin “emanete bırakma” şeklinde isimlendirilmesi, meselenin hukuki niteliğinin tespitini zorlaştıracaktır. Bu nedenle çalışmamızın ikinci aşamasında mevcut uygulamaları da dikkate alarak “emanete bırakma işlemi”, aralarındaki benzerlikten yola çıkarak emanet, karz, be’y ve bey’u’l-isticrâr akitleri bakımından değerlendirilecektir. Ayrıca daha önceki çalışmalardan farklı olarak konu, hukuki işlemlerin genel ilke ve maksatları bakımından ele alınarak “emanete bırakma işleminin” İslam hukuku bakımından hukuki niteliği tespit edilecektir. Böylece ihtiyaçların zorunlu kıldığı ve öteden beri uygulanmakta olan bu işleme, günümüz şartlarında fikhî bir meşruiyet zemini oluşturma yoluna gidilecektir.

1. Emanete Bırakma Uygulamasının Keyfiyeti

Fıkıh ıstılahında “emanet, hem belli tür akit ve hukukî işlemlerin ve buna bağlı olarak tarafların zilyedliğinin hukukî niteliğini, hem de meşrû bir sebebe dayalı olarak kullanma, işleme ve koruma sorumluluğuyla bir kimsenin yanında bulunan başkasına ait malın hukukî konumunu ifade eden bir terimdir.”⁶ Emanet kavramının, çalışmamızın konusunu oluşturan zirai ürünlerin pazarlamasında kullanılan “emanete bırakma” ifadesinde ise hem lügat hem de ıstılahî anlamında kullanıldığı anlaşılmaktadır. Ancak kelimenin ıstılah manası ile bire bir uyuşmayan farklı uygulamalar söz konusu olduğu için öncelikle “emanete bırakma” işleminin nasıl uygulandığının tespit edilmesi gerekmektedir.

Ülkemizin bazı bölgelerinde bilhassa uzun süre bozulmadan dayanabilen ve bu sebeple stoklanması mümkün olan arpa, buğday, mısır, pamuk, fındık, çay ve ceviz gibi ürünlerin piyasaya sürülmesi ile alakalı uygulamalardan biri de “emanete bırakma” olarak isimlendirilmektedir. İşlem ana hatlarıyla şu şekilde uygulanmaktadır: Tüccar, kendisine emanet edilen ürünü genellikle satma amacıyla alır. Ancak nadiren de olsa üreticinin talep etmesi durumunda ürünü depolamak amacıyla da alabilmektedir. Zira üreticiler öncelikle mahsulünü, saklamak amacıyla tüccara emanet adıyla teslim ederler. Bu sistem, özellikle fiyatların artmasını bekleyen ancak ürünlerini koruyacak yerleri olmayan üreticiler tarafından tercih edilmektedir. Asıl amaç ürünü satmak olduğu için

³ Aslan, *İslâm Ticâret Hukukuna Göre Cehâlet ve Güncel Akitlere Etkisi*, 175.

⁴ Mehmet Akkuş - Ünal Yerlikaya, “Bazı Tarım Ürünlerinin ‘Emanet’ Adıyla Satılması ve Bunun İsticrâr Akdi ile İlişkisi”, *Tevilat* 4/1 (Haziran 2023), 149-178.

⁵ Halit Çalış, “Mahsulü Tüccara Emanete Bırakmak Caiz midir?”, *Mekteb-i Furu* (Erişim 18 Ağustos 2024).

⁶ Hamza Aktan, “Emanet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1995), 11/83.

üretici, teslim ettiği ürünün parasını talep ettiğinde, o günkü piyasa değeri üzerinden ödeme yapılır.⁷

Emanete bırakma uygulaması bir ihtiyaca binaen ortaya çıkmıştır. Zira üretim yapan insanlar, tarihin en eski dönemlerinden itibaren, genellikle o an ihtiyaç duyduklarından fazlasını saklama yoluna gitmişlerdir. Bu saklama, ihtiyaç duyduklarında tekrar kullanmak veya menfaat sağlamak amacıyla satışa sunmak için yapılır. Bireysel olarak gerçekleştirilen bu saklama işlemlerinin yanı sıra, ticaretin gelişimi de depolamayı zorunlu kılmıştır. Ticari ürünler, ancak uygun koşullarda saklandıklarında değerlerini koruyarak ticaretin sürekliliğini sağlayabilirler. Bu amaçla insanlar ürünlerini; depo, ambar⁸, antrepo⁹, ardiye¹⁰ ve umumi mağazalara¹¹ emanete bırakmışlar veya bu kurumlar aracılığıyla satmışlardır.¹² Günümüzde söz konusu amaca yönelik benzer faaliyetler yürüten üç tür uygulamadan bahsedilebilir. Bunlar; lisanslı depoculuk, Toprak Mahsulleri Ofisi tarafından uygulanan emanete kabul ve tüccar-çiftçi arasında uygulanan emanete bırakma uygulamalarıdır.

Lisanslı depoculuk; “depolamaya uygun nitelikte ve standardize edilebilmesi mümkün olan tarım ürünlerinin sınıf ve kalitelerinin yetkili sınıflandırıcı olarak isimlendirilen laboratuvarlarca belirlenmesini, modern altyapıya sahip sağlıklı ortamlarda depolanmasını, bu ürünlerin ticaretinin ürünün mülkiyetini temsil eden ürün senetleri vasıtasıyla uluslararası alanda da faaliyet gösterebilecek nitelikteki ürün ihtisas borsasında yapılmasını öngören bir sistemdir.”¹³ Ülkemizde, 10.2.2005 tarihinde çıkarılan 5300 sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu (TÜLDK) kapsamında yürütülen Lisanslı depoculuk uygulaması, tarım ürünlerinin güvenli bir şekilde saklanması ve ticaretinin kolaylaştırılması amacıyla oluşturulmuş bir sistemdir. Bu sistemde üreticiler veya ticaretle uğraşanlar, ürünlerini belirli standartlara uygun olarak depolayan lisanslı depolara teslim ederler. Depoya teslim edilen ürün karşılığında bir ürün senedi düzenlenir. TÜLDK m. 15/3'te “ürün senetlerinin, basılı ürün senedi ve basılı ürün senedi hükmünde olmak üzere Elektronik Ürün Senedi (ELÜS) şeklinde düzenlenebileceği” de belirtilmiştir. Söz konusu senetler, depo tarafından verilen ve ürünün miktarını, kalitesini, cinsini ve diğer özelliklerini belirten bir belge niteliğindedir. Ürün senedi aynı zamanda “ürünün aynı miktar, cins, sınıf ve kalitede mudîye geri verilmesini garanti eder.”¹⁴ Bu yönüyle yapılan işlem bir satış değil vedîa sözleşmesi niteliği taşır. Tarafların talepleri doğrultusunda şekillenen bu uygulamanın hukuki niteliği aşağıda ayrıca tartışılacaktır.

⁷ Akkuş - Yerlikaya, “Bazı Tarım Ürünlerinin ‘Emanet’ Adıyla Satılması ve Bunun İsticrâr Akdi ile İlişkisi”, 162-163.

⁸ Tahıl ürünlerinin saklandığı yer. bk. Güncel Türkçe Sözlük, “Ambar”, (Erişim 18 Mayıs 2024).

⁹ Gümrüklere gelen ticari eşyanın vergi vb. ödeme işleri yapılmaya kadar konulduğu, korunduğu ve gerektiğinde tamamlayıcı işlemlerin yapıldığı depo. bk. Güncel Türkçe Sözlük, “Antrepo”, (Erişim 18 Mayıs 2024).

¹⁰ Genellikle ticaret eşyasının saklandığı yer, depo. bk. Güncel Türkçe Sözlük, “Ardiye”, (Erişim 18 Mayıs 2024).

¹¹ “Makbuz ve rehin senedi verme karşılığında serbest, gümrüklenmemiş veya tekel altında bulunan malları Vedîa olarak kabul etmek ve mudîlerine de bu senetlerle tevdi olunan malları satabilmek veya terhin edebilmek imkanını vermek üzere faaliyette bulunan umumi mağazaların kurulma, çalışma ve denetleme usul ve esaslarını düzenlemektir.” *Umumi Mağazalar Kanunu*, (Erişim 26 Ağustos 2024), md. 1.

¹² bk. Yolcu, *Lisanslı Depoculuk Şirketleri ve Ürün Senetleri*, 78-80.

¹³ Ticaret Bakanlığı, “Lisanslı Depoculuk ve Ürün İhtisas Borsası” (Erişim 18 Ağustos 2024).

¹⁴ *Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu*, md. 15.

Tarım ürünlerinin ticaretini kolaylaştırmayı ve emniyetini sağlamayı amaçlayan lisanslı depoculuk sistemi aynı zamanda tür ve derecelerine göre sınıflandırdığı ürünlerin kalitesinin korunmasına da yardımcı olur.¹⁵ Kişiler arasında ayırım yapmaksızın ürünü alan lisanslı depo; bunun karşılığında üreticiye sunduğu ürün senediyle ürünlerin güvenli ve standartlara uygun depolanması, ticaretin kolaylaşması ve finansman olanaklarının artması gibi birçok avantaj sunar.¹⁶

Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO) tarafından yürütülen emanete alım faaliyeti ise şu şekilde işlemektedir: Kurumca çeşitli şartlar ile emanete kabul edileceği ilan edilen mahsuller çiftçilerce, belirlenen yerlere teslim edilir. Emanete alım sonrası kendilerine makbuz senedi teslim edilen çiftçiler, belirlenen tarihe kadar mahsullerini geri alırlarsa depoya kira ücreti öderler. Eğer geri almazlarsa ürünlerini, daha önce belirlenmiş olan peşin alım fiyatları üzerinden TMO'ya satmış kabul edilecektir.¹⁷ Uygulamanın genel esasları arasında pek değişiklik olmasa da her sene tekrar ilan edilen uygulama esasları kapsamında yürütmede birtakım farklılıklar söz konusu olabilmektedir. Örneğin 2024 yılı için ilan edilen şartlarda emanet alımları yapılmayacağı yer almaktadır.¹⁸ Bu durumda TMO'nun uygulamalarını ilgili yılda ileri sürülen şartlara göre ya ved'ia (emanet) ya da satım akdi olarak değerlendirmek mümkün olacaktır.

Tüccar-çiftçi arasında tatbik edilen emanete bırakma ise genel manada bu iki uygulamadan farklılık içermektedir. Buna göre emanet, "müstahsilin malının hemen mevsim başında tüccara emanet bırakması ve fiyatların tatmin edici bir seviyeye gelmesini müteakip yine müstahsilin talebi üzerine hesap kesilmesi hali"¹⁹ şeklinde tanımlanmıştır. Uygulama ana hatlarıyla şu şekildedir: Ürün tüccar veya üretici tarafından depoya nakledilir. Ürünün kalitesi (makarnalık buğday: 1. grup, 2. grup, 3. grup; ekmeklik buğday: 1. grup, 2. grup, 3. Grup ve düşük vasıflı gibi) belirlendikten sonra²⁰ tartılır ve tüccarın deposuna istiflenir veya boşaltılır. Ürün sahibi adına, kalite ve miktarın belirtildiği bir kayıt tutulur. Tüccar teslim aldığı ürünü deposunda olduğu gibi muhafaza etmez; sermaye olarak işletebilir. Örneğin emanetteki malları teminat olarak gösterip finansal kredi alabilir. Mal sahibi ise ihtiyaç durumuna göre istediği zaman malın tamamının veya ihtiyacını karşılayacak miktarın bedelini, günün rayicinden alır. Malın tamamının bedeli ödendiğinde hesap kapanmış olur. Emanete bırakılan mahsulün, tüccardan geri teslim alınması veya istenilmesi söz konusu değildir.

Ziraat ürünlerinin emanete bırakılması, her üç çeşit uygulama için de kullanılabilir. Lisanslı depoculuk ve TMO tarafından uygulanan emanet işlemleri birbiri ile benzerlik göstermektedir. Her ikisinde de mevcut şartlar altında mahsulünü satmak istemeyen çiftçinin malları muhafaza edilmekte, buna karşılık belli bir meblağ ücret ödenmektedir. Tüccar ile çiftçi arasında ise malın muhafazası için bir bedel ödenmediği gibi malın geri alımı da söz konusu olmamaktadır. Birinci ve ikinci tip uygulamada malın gerçek manada emanete bırakılmasıyla beraber sonradan tarafların

¹⁵ Yolcu, *Lisanslı Depoculuk Şirketleri ve Ürün Senetleri*, 8-22.

¹⁶ Yolcu, *Lisanslı Depoculuk Şirketleri ve Ürün Senetleri*, 347, 357.

¹⁷ Toprak Mahsulleri Ofisi, "Emanet Alım Esasları" (Erişim 11 Ağustos 2024).

¹⁸ Toprak Mahsulleri Ofisi, "2024 Dönemi Hububat Alım Fiyat ve Politikaları" (Erişim 19 Ağustos 2024).

¹⁹ Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, "Kararlar" (Erişim 19 Haziran 2024).

²⁰ Toprak Mahsulleri Ofisi, "2024 Dönemi Hububat Alım Fiyat ve Politikaları".

rızasına binaen ürünün satışı da söz konusu iken üçüncü tip uygulamada sadece ürünün satışından söz edilebilir. Bu durumda öncelikle uygulamanın İslam hukuku bakımından hukuki niteliği, emanet (vedîa) ve satım (bey) akdi üzerinden ele alınacaktır. Ardından uygulamadaki benzerlikler nedeniyle emanete bırakma işleminin karz ve isticâr akitleriyle ilişkisi tespit edilmeye çalışılacaktır.

2. Emanete Bırakma Uygulamasının Hukukî Niteliği

Yukarıda uygulama biçimi anlatılan işlem, malın muhafazasını konu edinen emanet (vedîa), karz (tüketim ödünçü) ve satım (bey) akitleri kapsamında değerlendirilebileceği gibi tarafların amacı ve ürünün tüccara tesliminden itibaren işleyen süreç bir bütün halinde göz önünde bulundurularak yeni bir sözleşme üzerinden de değerlendirilebilir. Ancak yeni uygulamaların tip sözleşmelerle irtibatının kurulması, fıkıh doktrininin gelişimi açısından yerinde bir tavır olacaktır. Bu nedenle emanete bırakma uygulamasını öncelikle, klasik fıkıh literatüründe hükümleri tespit edilmiş tip sözleşmeler üzerinden değerlendirmek uygun olacaktır.

2.1. Vedîa (Emanet) Akdi

Vedîa, fıkıh ıstılahında “bir veya birden çok kimseye korunması için bir malın bırakılmasıdır. Emanet bırakılmış olan mala da vedîa denir.”²¹ Ayrıca vedîa, fıkıh terminolojisinde hem malı koruma konusunda yapılan akdi hem de bu akdin konusu olan nesneyi de ifade eder.²²

Hukukî meşruiyetini; emanetlerin muhafazasını ve ahde bağlılığı öven naslar²³ ile müslüman toplumun süregelen uygulamasından alan vedîa, kişinin herhangi bir bedel talep etmeksizin başkasına ait bir malı muhafaza etmesidir. Bedelsiz oluşu yönüyle vedîa kiradan ayrılır. Diğer yandan vedîa, karşılıksız menfaat sunumu açısından âriyetle paralellik göstermekle birlikte âriyette yararlanılmak üzere sunulan şey mal iken, vedîada kişinin gücünden/imkânından faydalanılmaktadır.

Vedîa, gayr-i lâzım akitler arasında yer alır ve taraflar diledikleri zaman bu akitten geri dönebilirler. Aynı zamanda vedîa, emanet sözleşmeleri grubuna dahil olduğundan, emanet alan kişi (mûda’), malı korumada ihmal etmediği (taksir) veya hukuka aykırı bir davranışta bulunmadığı (teaddî) sürece, “emanet tazmin edilmez”²⁴ ilkesi gereğince malı tazmin etmekle yükümlü değildir.²⁵ Ayrıca, vedîa sözleşmesi gereği, emanet bırakılan mal mülkiyet açısından sahibinden çıkmaz, bu sebeple malda meydana gelen her türlü artış ve elde edilen gelirler malın sahibine aittir. Emanet alan kişinin (mustevdâ’) ölümü ise vedîa sözleşmesini sona erdirmez; mal, varisleri veya yasal temsilcileri tarafından korunmaya devam eder.

Vedîa akdinde, karşılıklı güven ve yardımlaşma söz konusudur. Malı teslim eden, onu koruması hususunda karşı tarafa güven duymakta iken emaneti alan da herhangi bir bedel ya da karşılık talep etmeksizin korumaya gayret etmektedir.

²¹ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstalahatı Fıkhiyye Kamusu* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, ts.), 4/153.

²² Ali Himmet Berki (haz.), *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye* (İstanbul: Hikmet Yayınları, 1982), m. 773; “Vedîa”, *el-Mevsûatü'l-fıkhiyye* (Kuveyt: Vizâretü'l-Evkâf ve Ş-Şuûni'l-İslâmiyye, 2005/1425), 43/9.

²³ bk. Âl-i İmrân 3/76; Mü'minün 23/8.

²⁴ Berki, *Mecelle*, m. 768.

²⁵ bk. Şemsü'l-eimme es-Serahsî, *el-Mevsûat* (Beyrut: Daru'l-Marife, 1993), 11/109.

Zirai ürünler hususunda emanete bırakma denildiğinde isimlendirmeden hareketle ilk akla gelen akit ved'â akdidir. Ancak emanet akdinin hükümleri gereği malın emanet edildiği kişi yani tüccar, mal üzerinde herhangi bir hukuki tasarrufta bulunamaz, olduğu gibi muhafaza etmekle sorumludur; ayrıca gayr-i lazım bir akit olduğu için mal sahibi istediği zaman malını alabilir. Hâlbuki günümüzdeki mevcut uygulamada tüccarın mahsulü karşılıksız olarak koruyacağına dair bir güvence vermesi söz konusu değildir. Zira tüccar aldığı ürünü sermaye olarak kullanmakta; çiftçi ise peşin veya daha sonra rayiç bedel üzerinden satmak amacıyla TMO'ya ya da tüccara vermektedir. Ayrıca lisanslı depoculuk uygulaması hariç çiftçinin TMO veya tüccara teslim ettiği mahsulü dilediğinde geri alabilmesi de söz konusu değildir.²⁶ Lisanslı depoculuk sisteminde ise çiftçinin önceden haber vermek şartıyla istediğinde ürününü geri alması, ilgili kanunda şu şekilde ifade edilmiştir: "Lisanslı depo işleticisi, mudînin talebi üzerine, hukuken geçerli bir mazereti olmadıkça gecikmeksizin ürünü teslim eder. Ürünün tesliminde bu ürüne ait ürün senedini geri alır ve iptal eder..."²⁷ Ayrıca ürününü geri alan çiftçiden depolama ücreti keser. Öte yandan emanet, sahibinin izni olmadan üzerinde tasarrufta bulunulmaması gereken bir maldır. Dolayısıyla sahibinin izni dışındaki kullanımlar emanete hıyanet olarak addedilmiştir.²⁸ Ancak, malın tasarrufu konusunda izin verildiğinde, emanet ilişkisinin sınırları aşılar ve karz söz konusu olur. "Usulsüz ved'â"²⁹ olarak isimlendirilen bu durum, İslam hukukunda geçerliliği tartışmalı olan bir emanet uygulamasına dönüşebilir.³⁰

Netice itibariyle ved'â akdinin bütün bu özellikleri, saklama maksadı bulunmayan yukarıda bahsi geçen her üç uygulamanın da ved'â akdi olarak değerlendirilmesini imkânsız kılmaktadır. Ayrıca ürünün önceden belirlenen veya örfen bilinen bir ücret karşılığında depoda bir süre muhafaza edilmesi, söz konusu uygulamaların ved'â olarak isimlendirilmesini gerekli kılmaz. Ancak bütün bunlar, söz konusu uygulamalar için, emanet akdinin kurallarına riayet edilerek yeni bir uygulama geliştirmeye de mani değildir.

2.2. Karz

Klasik fıkıh literatüründe müstakil bir akit olarak yer alan karz, Hanefilere göre bir kimsenin nakit veya ölçülen cinsten bir malını daha sonra benzerini (mislini) almak üzere bir şahsa vermesine denir.³¹ Bir diğer ifadeyle "tüketim amaçlı olarak para veya misli eşya

²⁶ TMO bazı dönemlerde yayınladığı şartlarda çiftçinin malını emanet olarak bırakabileceğini ve istediğinde geri alabileceğini belirtmiştir. bk. Toprak Mahsulleri Ofisi, "2013 Dönemi Hububat Alım Şartları, Baremleri ve Depolama İşleri" (Erişim 3 Haziran 2024).

²⁷ *Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu*, md. 21.

²⁸ bk. es-Serahsî, *el-Mebsût*, 11/109.

²⁹ Usulsüz Ved'â, "mudi (saklanan) tarafından verilen bir miktar para, eşya veya kıymetli evrakın, üzerinde tasarrufa mezun olan müstevidi (saklayıcı) tarafından, güvenli bir yerde muhafaza edilmesi ve belirli bir süre sonra veya istendiğinde ayn olarak değil de mislen geri verilmesi borcunu doğuran bir sözleşmedir." Necip Bilge, *Borçlar Hukuku: Özel Borç İlişkileri* (Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 1962), 306; Usulsüz Ved'â hakkında daha geniş bilgi için bk. M. Fatih Turan, "İslâm Hukuku Açısından Usulsüz Ved'â Akdi", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 15 (Nisan 2010), 401-430.

³⁰ Vehbe ez-Zuhaylî, *el-Fikhü'l-İslâmî ve edilletuhu* (Dımaşk: Dârü'l-Fıkr, 1985), 4/727.

³¹ Bilmen, *İstalahatı Fıkhiyye Kamusu*, 6/13, 94. Burada özellikle Hanefilerin tanımına yer vermemizin nedeni, tanımdaki "misli mal" kaydının emanete verilen malların vasfıyla birebir örtüşmesidir. Konumuza pratik

türündeki bir malı bir başkasına borç vermeye karz, bu şekilde gerçekleşen akde ise karz akdi denir.³² Karz ve âriyet, amaç ve işlev açısından benzerlikler gösterse de aralarındaki en belirgin fark, karzda yararlanıldığında tüketilen bir misli malın söz konusu olmasıdır. Buna karşılık, âriyette mal kullanılmakta ancak tüketilmemektedir.

Başlangıcı itibarıyla teberru işlemlerinden olan karz, bağlayıcı olmayan akitlerdendir; dolayısıyla borç veren kişi verdiği borcu istediği zaman talep edebilir. Başlangıçta süre tayin edilmesi de, karzın gayr-i lâzım oluşunu etkilemez.³³ Bununla birlikte borç alanın sıkıntıya girmesine ve mağduriyet yaşamasına mahal vermemek için bilhassa süre belirlenen karz işlemlerinde vadeye bağlı kalınması dinî-ahlakî bir gerekliliktir. Hatta Mâlikîler ile bazı Hanbelî fakîhlere göre, karz akdinde süre muteber ve bağlayıcıdır.³⁴

Karz, tıpkı âriyet, hibe, vedâ ve rehin sözleşmelerinde olduğu gibi, tamamlanması için teslimin gerekli olduğu bir sözleşmedir. Ancak, âriyet ve vedâdan farklı olarak karz, emanet sözleşmeleri arasında yer almaz; aksine tazmin sorumluluğu doğuran sözleşmeler grubuna girer. Dolayısıyla karz; aynî, tazmin sorumluluğu doğuran, bedelsiz ve gayr-i lâzım bir akitir.

Bir mahal üzerinde karşılıklı ve birbirine uygun irade beyanlarıyla kurulan karz akdinin konusunu oluşturan mal, karz verene bir menfaat sağlamamalıdır. Zira karz, sevap beklenen bir iyilik mahiyetindedir.³⁵ Dolayısıyla söz konusu sözleşmeyle şart koşularak elde edilen her türlü yarar, faiz yasağı kapsamında değerlendirilir. Şartın, sözleşmenin kuruluşu sırasında iradeye dayalı olarak koşulması veya yerleşik örften kaynaklanması şartla sağlanan menfaati faiz olmaktan çıkarmaz. Öte yandan borç alan, karz olarak aldığı malı, karz verene misliyle ve zamanında ödemesiyle karz akdi son bulur.

Emanete bırakma kapsamında kullanılan ziraî ürünler, misli mallar kapsamındadır. Çiftçi ile tüccar arasında gerçekleşen mahsullerin teslimi esnasında mebi'in ve semenin zikredildiği bir alım-satımın konuşulmaması, yapılan işlemin genellikle emanete bırakma şeklinde isimlendirilmesi ve ürünün misli mal olması, söz konusu işlemin karz akdi olabileceğini akla getirmektedir. Diğer taraftan tazmin sorumluluğu bakımından emanet akdinden farklı şekilde uygulanan usulsüz vedâ, karz akdi olarak da nitelendirilebilir. Bu yönüyle ürünü emanete bırakmada olduğu gibi başlangıçta emanet olarak başlayan bir işlem daha sonra karz akdine dönüşmüş olacaktır.³⁶

Müstahsil, tüccara, nitelikleri belli muayyen miktarda misli malı borç (karz) olarak vermektedir. Borç, alacaklının talebi doğrultusunda günün rayiç karşılığı üzerinden defaten veya peyderpey para olarak ödenmektedir. Çoğunluğun aksine Hanefî fakihlerinden İmam Ebû Yûsuf'a (ö. 182/798), Mâlikî âlimlerinden Ruhûnî'ye (ö. 1230 h.)

açından bir katkısı olmayacağı düşüncesiyle kıyemi malları karz akdinin muvzuuna dahil eden diğer mezheplerin tanımlarına yer verilmemiştir.

³² Alâüddîn Ebû Bekir b. Mes'ûd el-Kâsânî, *Bedâ'î'u's-şanâ'î' fi tertibi's-şerâ'î'* (Beyrut: Dâru'l-Fıkr, 1996), 7/394-395; H.Yunus Apaydın, "Karz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2001), 24/520.

³³ Kâsânî, *Bedâ'î'u's-şanâ'î'*, 7/396.

³⁴ Şehâbeddin el-Karâfî, *ez-Zahîre* (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1994), 5/295; Muvaftakkuddîn İbn Kudâme, *el-Muğnî*, thk. Abdullah b. Abdilmuhsin et-Türki, Abdülfettah Muhammed el-Hulv (Riyad: Dâru Alemi'l-Kutub, 1997), 6/430.

³⁵ Karzın iyilik yönünü ifade eden birçok hadis vardır bunlardan birinde Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Sadaka on misliyle, karz on sekiz misliyle mükafatlandırılır." İbn Mâce, "Sadakat" 19.

³⁶ Akkuş - Yerlikaya, "Bazı Tarım Ürünlerinin 'Emanet' Adıyla Satılması ve Bunun İsticrâr Akdi ile İlişkisi", 164.

ve Hanbelî mezhebinde aktarılan bir görüşe göre borcun (deyn), günün rayici üzerinden başka bir para birimiyle veya misli mal olarak ödenmesi caiz olduğundan³⁷, bu işlemde herhangi bir sakınca yoktur. Bu yönüyle ürünün tüccara emanet bırakılma uygulamasının; vedâ akdi açısından caiz olmadığı, karz işlemi itibariyle ise caiz olduğu sonucuna varılabilir.³⁸ Ayrıca ürünün emanete bırakılması işleminde müstahsilin alacağını istediği zaman talep edebilmesi, işlemin karz akdiyle benzerliğini kuvvetlendirmektedir. Ancak ürün sahibine böyle bir imkân sunulurken ürünü alan tüccara bu imkânın verilmemesi uygulamanın klasik bir karz ilişkisi olarak nitelendirilmesini zorlaştıracaktır. Çünkü böyle bir durumda üretici, fiyatların yüksek olduğu bir dönemde alacağını talep edecek, tüccar ise fiyatların en düşük olduğu bir dönemde borcunu ödemek isteyecektir.³⁹ Karşılıklı yararın bulunmadığı böyle bir işlemin toplum nazarında kabul görüp istikrar kazanması ise mümkün değildir.

Ancak tarafların amacı ve ürünün tüccara tesliminden itibaren işleyen süreç bir bütün halinde göz önünde bulundurulduğunda bu işlemi vedâ olarak değerlendirmek mümkün olmadığı gibi karz olarak değerlendirmek de isabetli gözükmemektedir. Zira her şeyden önce tarafların bu yönde bir amacı bulunmamaktadır. Nitekim karz akdinde alacaklı açısından yardımlaşma ve buna bağlı olarak sevap alma, borçlu açısından ihtiyaç karşılama amacı vardır. Emanete bırakma işleminde ise çiftçi için sevap amacı bulunmamaktadır. Aksine onun amacı, malını satacağı zamana kadar muhafaza etmek ve ihtiyaç duyduğu zamanda ise rayiç bedelle satmaktır. Tüccarın amacı ise aldığı ürünü sermayeye dönüştürerek onunla ticaret yapmaktır. Gerektiğinde söz konusu ürünü bir başkasına borç verebilmektedir. Halbuki başkasının malı borç verilemez. Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda karz akdi ile emanete bırakma arasında özellikle maksat açısından bir benzerlik bulunmadığı görülecektir.

2.3. Bey'

Mütekavvim bir malı yine mütekavvim bir mal ile mübadele etmek anlamına gelen bey' akdinde akde konu olan mala mebi', malın karşılığında ödenen bedele ise semen denilmektedir. Bey' akdinde mebi' veya semenin peşin veya vadeli olması mümkündür. Ayrıca satılan malın mütekavvim, mevcut, malum ve teslimi mümkün olması gerekmektedir. Buna göre şarap gibi şer'an mal değeri bulunmayan, doğacak yavru gibi akit anında mevcut olmayan, sürü içerisinde vasıfları belirlenmemiş bir hayvan gibi tartışmaya sebebiyet verecek şekilde belirsizlik taşıyan ya da denizdeki balık gibi teslim edilme imkanı olmayan ürünlerin satılması caiz değildir. Aynı şekilde kişi, henüz mülkiyeti altında bulundurmadığı malları da akde konu yapamaz.⁴⁰

³⁷ Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısırî, *el-Bahru'r-râik Şerh-u Kenzi'd-dekâik* (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İslâmî, ts.), 6/219; Ebû Abdullah Mehemmed er-Ruhûnî, *Hâşiyetü el-İmâm er-Ruhûnî alâ Şerhi'z-Zerkânî li Muhtasari Halil* (Mısır: el-Matbaatü'l-Emiriyye Bûlâk,1306 h.), 5/121; Ali b. Süleyman Merdâvî, *el-İnsâf fî ma'rifeti'r-râcih mine'l-hilaf alâ mezhebi'l-imami'l-mübeccel Ahmed b. Hanbel*, tsh ve thk. Muhammed Hamid Fıkî (Beyrut: Dârü İhyai't-Türâsi'l-Arabî, 1986), 5/127.

³⁸ Aslan, *İslâm Ticâret Hukukuna Göre Cehâlet ve Güncel Akitlere Etkisi*, 175; Çalış, "Mahsulü Tüccara Emanete Bırakmak Caiz midir?".

³⁹ Akkuş - Yerlikaya, "Bazı Tarım Ürünlerinin 'Emanet' Adıyla Satılması ve Bunun İsticrâr Akdi ile İlişkisi", 165.

⁴⁰ bk. Bilmen, *Istalahatı Fıkhiyye Kamusu*, 6/5, 28-31.

Bey' akdinin sıhhati için mebi' ve semenin malum olması gereklidir. Ayrıca semenin miktarının ve vadeli ise süresinin tartışmaya sebebiyet vermeyecek şekilde bilinmesi gerekir. Vade yahut semenin anlaşmazlık olabilecek şekilde bilinmemesi durumunda akit; Hanefilere göre ise fasit, cumhura göre batıl hükmünü alır. Bu durumda Hanefilere göre bilinmezliğin giderilmesiyle birlikte akit sahih hükmünü alır, cumhura göre ise bu bilinmezlik giderilse bile akit sahihe dönüşmez.⁴¹

Bu değerlendirmeye göre, her ne kadar toplum örfünde ürünün depoya bırakılması, emanete bırakma olarak ifade ediliyorsa da, gerçekte müstahsil ile tüccar arasında satım sözleşmesi gerçekleştirilmektedir. Tüccar ürünün mülkiyetini elde etmekte ve mal üzerinde mülkiyet tasarruflarında bulunabilmektedir. Ancak satış bedelinin ve ödeme zamanının belli olmaması (cehalet) sebebiyle bu işlem, cumhura göre batıl, Hanefilere göre ise fasittir. Hanefi mezhebi açısından bu sözleşme ya feshedilmesi gerekir ya da bedelin, ödeme gününün rayici üzerinden olacağı karara bağlanarak satış bedeli ve ayrıca ödeme zamanıyla ilgili bilinmezlik (cehalet) giderilerek işlemin sıhhat kazanması sağlanmalıdır.

Emanete bırakma şeklinde isimlendirilen uygulamada da çiftçiler, ihtiyaçlarını karşılama ve geçimini sağlama maksadıyla ürettikleri ürünü tüccara teslim etmekte ve daha sonra talep ettiği zaman, o günkü piyasa şartları ile mahsullerin bedelini almaktadır. Bu yönü ile incelendiğinde ürünü emanete bırakma uygulamasının vadeli alışveriş işlemi ile benzerlik içerisinde olduğu görülmektedir. Zira mahsul, teslimle birlikte tüccarın mülkiyetine geçmektedir. Nitekim tüccar tarafından malın başkasına satılmasına, borç verilmesine veya fabrikada işlenilmesine itiraz edilmemekte; yukarıda işaret edilen istisnalar dışında misli ile geri iadesi talep edilmemektedir. Bütün bunlar yapılan işlemin asıl amacının, rayiç bedel üzerinden baştan itibaren vadeli bir satış işlemi olduğunu göstermektedir. Bu nedenle ihtiyaç ve maslahat gibi uygulamanın temel belirleyenleri ve örf, bu işlemin satım sözleşmesi kapsamında ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Zira semen ve ödeme zamanı belirlenmemiş olsa da mahsul müşteriye teslim edilmiş, bedelin ödeme gününün rayici üzerinden olacağı karara bağlanmıştır. Yapılan işleme lafzî ve şeklî bir yaklaşımla bakıldığında bu haliyle uygulamanın bâtil veya fasit olduğu söylenebilir. Ancak söz konusu işlemin vadesinde sadece ürünün teslim edildiği yıl ile sınırlı olmak kaydıyla ciddi bir anlaşmazlığa yol açacak bir bilinmezlik yoktur. Hatta çoğu zaman örf bu süreyi tayin ederek bilinmezliği ortadan kaldırmaktadır.⁴² Ürünün miktar, cins ve vasıf gibi özelliklerinin belirlenerek depoya alınması ve semen olarak başka bir mal değil de ürünün bizzat bu özelliklerini belirten bir senet⁴³ düzenlenerek müstahsile verilmesi

⁴¹ Ebü'l-Fazl Meccüddîn Abdullah b. Mahmûd el-Mevsîlî, *el-İhtiyâr li-ta'fili'l-Muhtâr*, ta'lik Mahmud Ebü Dakika (Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-ilmîyye, ts.), 2/5-6; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 4/43; Karâfi, *ez-Zahîre*, 4/354; Ebü Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mür en-Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, thk. Adil Ahmed Abdülmecud, Ali Muhammed Muavvaz (Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2003), 3/75-76.

⁴² Kaldı ki, burada fesâd gerekçesi, akdin sulbünde değildir. Bundan dolayı da fesâdın izale edilmesi akit meclisinin zamanı ile sınırlı değildir. Nitekim akdin zamanıyla ilgili belirsizlik akit meclis dağıldıktan sonra da fesâd gerekçesinin kaldırılmasıyla akdin sahihe dönüşebilmesi mümkündür. bk. Ali Haydar Bölükbaş – Ali Kumaş, “Nizaya Götüren Cehâlet veya Garar Sebebiyle Fâsîd Olan Akitlerin Sahihe Dönüştürülmesi ve “Sulbü'l-Akit” Kavramı”, *Usul İslam Araştırmaları* 33 (Nisan 2020), 71.

⁴³ “Ürün senedi: Ürünlerin mülkiyetini temsil ve rehmini temin eden, lisanslı depo işleticisince nama veya emre düzenlenmiş, teminat olarak verilebilen, ciro edilebilen veya edilemeyen ve bu Kanunda öngörülme-

kanaatimizce semendeki belirsizliği de ortadan kaldırmaktadır. Çünkü müstahsil, istediği zaman tüccara başvurarak ilgili senette miktarı ve vasıfları belirtilen malın (faizden kaçınmak için) mislini değil de rayiç bedelini talep ettiğinde herhangi bir itirazla karşılaşmadan ürününün bedelini tahsil edebilmektedir. Rayiç bedeldeki farklılıklar ise nizaya yol açacak büyüklükte olmadığından söz konusu bedel üzerinden yapılacak bir akit daha baştan sahih olur dolayısıyla fesada uğramaz.⁴⁴

Basılı ürün senetleriyle aynı hükümlere tabi olan Elektronik Ürün Senetleri (ELÜS)⁴⁵ hakkında sorulan bir soruya Din İşleri Yüksek Kurulu aşağıdaki şekliyle verdiği cevapla dolaylı olarak ürünün emanete bırakılmasının aslında bir satım sözleşmesi olduğuna ve bu sözleşmenin de caiz olduğuna karar vermiştir:

“Elektronik Ürün Senedi (ELÜS); lisanslı depolara teslim edilen saklanabilir tarım ürünleri karşılığında düzenlenen ve ürünün cins, sınıf ve kalitesi gibi detaylarını gösteren mülkiyet belgeleridir. İlgili kurum nezdinde elektronik olarak kaydı tutulan ELÜS, ticaret borsalarında alım-satıma konu olabilmektedir. Buna göre ELÜS; dinen meşru, fiziken mevcut ve aynı vasıfta teslim edilebilir bir ürünü temsil etmesi hâlinde bu senetlerin alım satımını yapmak caizdir. Ancak bu senetlerin organize teverruk işlemlerine konu edilmesi caiz değildir. Ayrıca iki ürünü temsil eden senetlerin birbiriyle mübadele edilmesi durumunda; aynı cins mallarda peşinlik ve eşitlik, farklı cins mallarda peşinlik şartına riâyet edilmelidir. İşlemin vadeli olması hâlinde ise bedellerden en az birinin peşin olması gerekir. ELÜS’ün, faizli işlemler dışında rehin vb. şekillerde teminat gösterilmesinde ve temsil ettiği ürünün sigortalanmasında da fıkhen bir sakınca bulunmamaktadır.”⁴⁶

Satım sözleşmesi kapsamında ele alınması uygun olan ziraî mahsulü emanete bırakma işlemi, aslında satım sözleşmesinin daha özel bir uygulaması olan bey’u’l-isticrâr ile ilişkilendirilebilir. İsticrâr akdi, “kişinin ihtiyacı olan şeyleri satıcıdan peyderpey alıp tükettikten sonra tükettiklerinin parasını hesap edip ödemesidir.”⁴⁷ Bu uygulamada müşteri, ihtiyaç duydukça belirli bir malı aynı kişiden düzenli olarak satın alır. Ödemeyi ise dört farklı şekilde yapabilir. Şöyle ki, taraflar aralarındaki anlaşmaya göre ya malın fiyatını sabitler ya da her alışverişte piyasa fiyatına göre belirler. Ayrıca uzun bir yolculuğa çıkacak kişinin, seyahate çıkmadan önce bakkal, fırın gibi yerlere belirli bir miktar para bırakarak evin ihtiyaçlarının bu paradan peyderpey karşılanmasını talep etmesinde⁴⁸ olduğu gibi müşteri de önceden belli bir miktar para vererek ihtiyacı olan ürünü peyderpey alabilir. En yaygın ödeme şekli ise şu şekildedir: Peşin ödeme imkânı olmayan insanlar gıda ihtiyaçlarını bir bakkaldan karşılar ve bakkal da veresiye defterine satılan ürünün bedelini değil, ismini ve miktarını yazar.⁴⁹ Tarafların anlaşmasına veya

durumlarda Türk Ticaret Kanunu’nda düzenlenen makbuz senedi hükümlerine tâbi olan kıymetli evrak.”, *Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu*, md. 3/İ.

⁴⁴ bk. Ünal Yerlikaya, “Hanefî Hukuk Düşüncesinde Bâtil veya Fâsid Satım Akdinden Sonra Gerçekleşen Teâtînin Hukuki Mahiyeti”, *Tasavvur/Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 8/2 (Aralık 2022), 1111.

⁴⁵ bk. *Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu*, md. 15.

⁴⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı, “Din İşleri Yüksel Kurulu” (Erişim 18 Haziran 2024).

⁴⁷ Alâüddîn el-Haskefi, *ed-Dürü’l-muhtâr şerhu Tenvîri’l-ebâr*, thk. Abdülmün’im Halil (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2002), 395.

⁴⁸ Hüseyin Okur, “İslâm Borçlar Hukukunda İsticrâr Akdi ve Mezheplerin Konuyla İlgili Mülâhazaları”, *Tasavvur/Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 5/2 (Aralık 2019), 1258.

⁴⁹ Temel Kacır, “Bir Finansman Yöntemi Olarak İsticrâr Akdi”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 30 (2017), 277.

bölgenin örfüne göre ay sonu, Ramazan Bayramı, okulların açılması veya hasat zamanı gibi ödeme için belirlenen zaman geldiğinde müşteri borcunu o günün rayici üzerinden öder.⁵⁰ Bu son iki uygulamada malın fiyatı, mal tüketildikten sonra belirlenmektedir. Bu uygulamaların tamamında bir taraftan müşterinin ihtiyaç duydukça mal edinmesinin kolaylaştırılması hedeflenirken diğer taraftan da üreticinin elindeki stokların eritilmesi, ihtiyacı olduğu zamanın rayici ile malını satabilmesi sağlanmaktadır. Adalet, dürüstlük ve her iki tarafın da zarar görmemesini esas alan isticrâr, bu yönüyle hem üreticinin hem de satıcının ihtiyaçlarının giderilebilmesini sağlayan bir sözleşme olarak ortaya çıkmıştır.

Klasik fıkıh literatüründe isticrâra benzer uygulamalar daha çok teati akdi çerçevesinde ele alınmıştır. İsticrâr kavramının ilk kullanımına müteahhirun dönem Hanefî ve Şafîî fukahasında rastlanır.⁵¹ Hanefiler, nizaya yol açacak ve aldanmaya sebebiyet verecek kadar bilinmezlik içermemesi sebebiyle isticrâr akdini caiz görmüşlerdir. *Mecelle* şârihi Ali Haydar Efendi (1853-1935), Hanefilerin bu konudaki görüşlerini şu şekilde özetlemiştir:

“Bey’-i madum batıldır ilkesinden istisna olan meselelerden biri de bey’-i bi’l-isticrardır. Bey’-i bi’l-isticrarda mebi’ madum iken bu bey’, istihsanen tecviz edilmiştir. Bey’-i bi’l-isticrar pazarlık edilmeksizin ve semen beyan olunmaksızın bakkal gibi esnaftan yağ, pirinc, nohut ve tuz gibi erzak alıp da bade’l-istihlak muhasebe ederek semeni te’diye etmektir. Bey’-i mezkur sahih olup, müşteri aldığı eşyanın vakt-i ahzdaki kıymetini bayi’a vermesi lazım gelir, o eşya gerek misliyattan ve gerek kıyemiyattan olsun. Eğer bey’ sahih olmayıp, batıldır denilse o eşya misliyattan ise misli ve kıyemiyattan ise vakt-i istihlakteki kıymeti verilmek lazım gelecektir.”⁵²

Genel olarak fiyatın ve ödeme zamanının bilinmediği akitleri batıl sayan Malîkîler, örfen ödeme tarihleri bilinen ve fiyattaki belirsizliğin haksız kazanca yol açmayacak nitelikte olan sözleşmeleri caiz görmüşlerdir.⁵³ Şâfiîlerden Remlî (1004/1596), “İsticrâr şeklinde yapılan akit batıldır. Ancak Gazzâlî (505/1111), teâtfinin caiz olmasına binaen buna cevaz vermiştir.” diyerek söz konusu uygulama özelinde bu akde cevaz verildiğini söyler.⁵⁴ Hanbelî mezhebinde genel kanaatin aksine, Muvaffakuddîn İbn Kudâme (ö. 620/1223) ve İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350), tarafların vadeyi tayini veya örfen bilinen bir süre ile vadedeki belirsizlik; fiyatın kesinleştiği andan itibaren de fiyattaki belirsizlik ortadan kalktığı için söz konusu akit türünü caiz görmüştür.⁵⁵

Bey’u’l-isticrâr türü akitlerde, emanete bırakmada olduğu gibi bedel ve vadedeki belirsizlik dikkat çekmektedir. Bir diğer dikkat çeken husus ise bu türden sözleşmelerin konusunun, daha çok insanlar arasında alım satımı yaygın olan ve ücreti bilinen gıda

⁵⁰ Çalış, “Mahsulü Tüccara Emanete Bırakmak Caiz midir?”.

⁵¹ Haskefi, *ed-Dürrü’l-muhtâr*, 395; Şemseddin er-Remlî, *Nihâyetü’l-muhtâc ila şerhi’l-Minhâc*, (Beirut: Daru’l-Fikr, 1984), 3/374.

⁵² Ali Haydar Efendi, *Dürerü’l-Hükkâm Şerhu Mecelleti’l-Ahkâm* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları, 2017), 1/300.

⁵³ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed. Muhammed İliş, *Minehu’l-celil ‘alâ Muhtasari’ş-Şeyh Halil* (Beirut: Dâru’l-Fikr, 1989), 5/358.

⁵⁴ er-Remlî, *Nihâyetü’l-muhtâc*, 3/375.

⁵⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 6/44; İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ’lâmü’l-muvakkiin an rabbi’l-âlemîn*, thk. Taha Abdurrauf, (Beirut: Dâru’l-Cil, 1973), 4/6.

maddelerinden oluşmasıdır. Bu durum, bilinmezlikleri bertaraf etme ve anlaşmazlıkları giderme bakımından ayrı bir önemi haizdir. Diğer taraftan yukarıda nakledilen görüşlerden hareketle fukaha, tarafların veya örfün tayini ile bu türden sözleşmelerdeki vadeye dair belirsizlik sorununun aşılacağına dikkat çekmiştir. Ancak ürünü emanete bırakma işleminde bu sorunun, ödeme gününün sadece alacaklının isteğine bırakılmaması, tüccarın da dilediğinde borcunu ödeyebilmesine imkan tanınmasıyla aşılabileceği gözden uzak tutulmamalıdır. Bedeldeki belirsizlik ise, borcun para olarak değil de ürün senetlerinde olduğu gibi miktar, nitelik ve cinsi belirlenen ürün olarak tespitiyle giderilmeye çalışılmıştır.⁵⁶

Bu iki sorunun çözüme kavuşturulması şartıyla istihsan, maslahat, örf gibi fikhın uygulamaya ilişkin delil ve yöntemlerinden hareketle caiz görülen isticrâr akdiyle aynı mahiyette olan emanete bırakma uygulaması da istihsan, maslahat ve örf gibi delillere binaen caiz olmalıdır.

İstisnai durumlar hariç ürünün satılmasını hedefleyen mahsulün emanete bırakılma uygulamasının, tip akitler bakımından en fazla, bir satım akdi türü olan isticrâr akdiyle benzerlik gösterdiği aşikardır. Fakat söz konusu uygulama, borçluya istediği zamanda borcunu ödeme imkânı vermemesi bakımından isticrârdan ayrılmaktadır. Bu nedenle konuyu bir de, hukuki işlemlerin genel ilkeleri ve bu işlemlerin geçerliliğiyle ilgili hükümlerde gözetilen amaçlar açısından ele almak gerekir.

2.4. Hukukî İşlemlerin Genel İlke ve Maksatları Bakımından Mahsulün Emanete Bırakılması

İslam hukukunda sözleşmeler, genel olarak belirli kurallar çerçevesinde ele alınır. Ancak İslam hukukunun esnek yapısı, belli başlı sözleşme türlerinin dışında kalan ve taraflar arasında ihtiyaçlara göre oluşturulan sözleşmeleri de kabul etmeye imkan tanır. Belirli türlere ayrılmamış ya da klasik fıkıh kitaplarında isimlendirilmemiş sözleşmelere, “isimsiz akitler” denir. İsimsiz akitler, tarafların rızası doğrultusunda, halk arasında uygulanagelen, konusu ve amacı meşru olan, aldanma ve aldatmaya yol açacak belirsizliklerden uzak, dinin geçerli kabul ettiği şartlar çerçevesinde meşru kabul edilir. Örf, âdet, ihtiyaçlar ve meşru menfaatler doğrultusunda şekillenen bu tür sözleşmeler, hukuki geçerliliğini ve bağlayıcılığını ise, İslam hukukunun esnek yapısı ve tarafların özgür iradeleri doğrultusunda kazanır. Bu tür sözleşmeler, kişilere ekonomik faaliyetlerinde serbestçe hareket edebilme imkanı tanıma bakımından ayrı bir önemi haizdir. Zira bu imkan sayesinde emanete bırakma uygulamasında olduğu gibi tip sözleşmelere uygun olmayan işlemlere tarafların amaç ve ihtiyaçları doğrultusunda çözüm üretebilmektedir. İslam hukuku bu konuda bireylere geniş yetkiler tanır. Ancak bu yetkiler, rıza, ehliyet, sözleşme konusunun meşruiyeti, zarar vermeme, faiz yasağı, aldatma ve belirsizlikten uzak olma gibi belirli ilkeler ve kurallar çerçevesinde sınırlandırılmıştır.⁵⁷

İslam hukuku öncelikle sözleşmelerde hata, hile ve ikrahtan uzak bir şekilde tarafların özgür iradelerini ortaya koymalarını şart koşar. Bu nedenle taraflar, akde ilişkin

⁵⁶ Kacır, “Bir Finansman Yöntemi Olarak İsticrâr Akdi”, 282-283.

⁵⁷ Hayrettin Karaman, “Akid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/252-253.

iradelerini sözlü, yazılı, işaret veya teati gibi hukuken beyan kabul edilen yollardan biriyle şahsen veya kanunî temsilci yoluyla açıkça ifade etmelidir. Diğer taraftan yapılan sözleşmenin konusu ve amacı İslam hukukuna aykırı olmamalıdır. Taraflar, İslâm dinine uygun olmayan haram iş ve işlemleri akit konusu yapamazlar. Ayrıca akitlerde belirsizlik (cehalet) ve aldatma (tağrir) olmamalıdır. Akit konusu ve şartları açık ve net olmalı, taraflar akit hakkında tam bilgi sahibi olmalıdır. Bu durum taraflar arasındaki güven ilişkisini de pekiştirir. Bir diğer önemli ilke ise yapılan sözleşmelerde zarar vermeme ve karşılıklı yarar ilkesinin gözetilmesidir. Bu nedenle faiz gibi taraflardan birine haksız kazanç sağlayan şartları barındıran sözleşmeler fasit kabul edilmiştir.⁵⁸

Yukarıda belirtildiği üzere emanet ve karz akitleriyle amaç bakımından uyuşmayan, vade ve bedelin belirsizliği ile borçlunun ödeme zamanını tayin yetkisinin kısıtlılığı bakımından bey' ve bey' bi'l-isticrâr akitleriyle az da olsa farklılık gösteren emanete bırakma uygulamasına, söz konusu ilkeler çerçevesinde meşruiyet zemini oluşturulabilir. Yeni inşa edilecek sözleşmede mahsülün TMO'ya tesliminde olduğu gibi bedelin ödeme takvimini belirlemek, ürün senetleriyle bedelin miktarındaki belirsizliği gidermek ve tarafların yararı gözetilerek borçluya ödeme yapmak istediği zaman açısından imkân tanımak suretiyle mevcut uygulamalardaki eksiklikler giderilebilir. Bu konuda İslam hukukunun hüküm kaynaklarından biri olan örfe müracaat edilir. Zira “Nâsın istimâli bir hüccettir ki anınla amel vâcib olur.”⁵⁹ kaidesi mucebince insanların teamül haline getirdiği uygulamalar delil kabul edilir. Velew ki, söz konusu belirsizlikler açıklığa kavuşturulmamış olsa bile eksiklerin giderilmesinde “Âdet muhakkemdir”⁶⁰ ve “Örf ile tayin nass ile tayin gibidir.”⁶¹ ilkeleri gereğince örfe müracaat edilir ve “Örfen maruf olan şey şart kılınmış gibidir.”⁶² kaidesine insanların öteden beri uygulayageldikleri işlemler örfe göre belirlenmiş ise bunu ayrıca konuşmaya gerek duyulmaz.

İslâm ahkâmının temel maksatları olarak tanımlanan “Makasidü’ş-Şeria”, İslam hukukunun getirdiği hükümlerin arka planındaki temel amaçları ve hedefleri ortaya koyar. İslam hukukunun temel maksatları, insan hayatını koruma ve iyileştirme ekseninde şekillenir ve beş ana başlık altında toplanır. Bunlardan biri de malın korunmasıdır. İslam hukuku, bireylerin mülkiyet hakkını ve mallarının güvenliğini koruma altına almak amacıyla, helal yoldan kazanç elde etmeyi teşvik etmiş, meşru ticari işlemleri serbest bırakmıştır. İnsan emeğini sömürmeye yönelik olan faizi, kolay kazanç elde etmeyi amaçlayan kumarı ve insanları aldatma yoluyla edinilen malların mülkiyete geçirilmesini kesin olarak yasaklanmıştır. Ayrıca hırsızlık ve haksız yere başkalarının mallarını gasp etmeyi menetmiş, bu tür suçlara ağır cezalar öngörmüştür. Böylece insanların maslahatını yani menfaatine olanı temin etmeyi ve zararına olanı da defetmeyi amaçlamıştır.

Malın emanete bırakılması, sahibinin malını güvenli bir şekilde muhafaza etme ve istediği bir zamanda rayiç bedelle satma arzusunun bir yansımasıdır. Şeriat, malın korunmasını amaçladığı için emaneti doğru bir şekilde teslim almak ve korumak, malın

⁵⁸ bk. Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 2/3-5, 23, 30.

⁵⁹ Berki, *Mecelle*, md. 37.

⁶⁰ Berki, *Mecelle*, md. 36.

⁶¹ Berki, *Mecelle*, md. 45.

⁶² Berki, *Mecelle*, md. 43.

güvenliği açısından temel bir sorumluluktur. Malın çalınmaması, zarar görmemesi, gerektiğinde sahibine eksiksiz bir şekilde iade edilmesi ya da müstahsilin ihtiyaç duyduğu bir anda satılması ile de bu maksat gerçekleşmiş olur. Öte yandan emanete bırakma işleminde vadenin ve fiyatın belirsizliğinden kaynaklanabilecek zarar ise “Zarar izâle olunur.”⁶³ ve “Zarar bi kaderi'l-inkân def'olunur.”⁶⁴ ilkeleri doğrultusunda giderilerek emanete bırakma uygulamasından beklenen maslahat hasıl olmuş olur. Ancak emanete bırakma işlemi, söz konusu ürünün piyasa değerini düşürerek üreticiyi zarara sokacak ve sadece tüccara kazanç sağlayacak bir duruma yol açmaması için kamu otoritesinin gerekli tedbirleri alması gerekir.

Bunun gerekçesi de emaneti fındık bırakıldığı zaman fındığın piyasadaki fiyatı düşmekte haliyle kamu zararı oluşmakta ve tüccar da bundan kazanmaktadır. Buradaki kamu zararına nasıl bakılmalıdır

Zirai ürünlerin emanete bırakılması, tarım sektöründe ürünlerin güvenli bir şekilde depolanması, korunması ve kolayca satılması amacıyla sıkça başvurulmuş bir uygulamadır. Bu ihtiyaç, özellikle hasat dönemlerinde ve zirai ürünlerin satışa sunulacağı zamana kadar geçen sürede ortaya çıkar. Dolayısıyla bu uygulama “Hâcet umumi olsun hususi olsun zaruret menzilesine tenzil olunur.” kaidesine binaen tecviz edilebilir. Nitekim tıpkı emanete bırakmada olduğu gibi bey' akdinin bütün şartlarını havi olmayan bey' bil vefanın tecvizi de bu kabildendir.⁶⁵ Netice itibarıyla İslam hukukunun belirlediği sözleşme şartlarına uyulmak kaydıyla, teamül haline gelen işlemler; maslahat, kolaylaştırma, ihtiyaç, zaruret ve örfe riayet gibi ilkeler kapsamında da pekâlâ caiz görülebilir.⁶⁶

Netice itibarıyla başlangıçta malın korunması amacıyla gerçekleştirilen emanete bırakma işlemi, aslında malın satışını hedeflediğinden, kanaatimizce satım sözleşmesi çerçevesinde ele alınması daha uygundur. Ancak, bedel ve vâde konusundaki belirsizlikler nedeniyle, satım sözleşmesinin özel bir türü olan bey'u'l-isticrâra benzetilerek bu işleme meşruiyet kazandırılabilir. Ayrıca maslahat, kolaylık sağlama, ihtiyaç, zaruret ve örfe uygunluk gibi ilkeler doğrultusunda bazı teamül haline gelmiş uygulamalar gibi bu uygulama da caiz görülebilir. Zira geçmişte ihtiyaca ve örfe dayanarak caiz görülen isticrâr ve bey' bi'l-vefa uygulamalarına benzer şekilde, emanete bırakma işlemi de aynı ilkeler ışığında meşru sayılabilir. Ayrıca, doktora düzeyinde yapılacak bir tez çalışmasıyla İslam hukukunun belirlediği sözleşme şartlarına riayet edilmek kaydıyla, emanete bırakma uygulamasına özgü yeni bir akit türü geliştirilmesi de mümkündür.

Sonuç

İnsanlar, ürettikleri gıda ürünlerinden, o an ihtiyacı olan kadarını tükettikten sonra arta kalanı ileride kullanmak üzere genellikle saklar. Emanete bırakma uygulaması da böyle bir ihtiyaç neticesinde ortaya çıkmıştır. Tarihin her döneminde benzerlerine rastladığımız bu uygulamanın, günümüzdeki işleyişinin hukuki niteliğini ve meşruiyet zeminini tespit etmeyi amaçlayan bu çalışmada aşağıdaki neticelere ulaşılmıştır:

⁶³ Berki, *Mecelle*, md. 20.

⁶⁴ Berki, *Mecelle*, md. 31.

⁶⁵ Berki, *Mecelle*, 21 (md. 32).

⁶⁶ Ahm Ershad Uddin, “Bangladeş'teki İslami Bankaların Veda ve Fon Toplama Faaliyetleri: İslam Hukuku Perspektifinden Bir İnceleme”, *Akademik Platform İslami Araştırmalar Dergisi* 8/2 (Ağustos 2024), 214.

1. Emanete bırakma uzun süre bozulmadan dayanabilen ve bu sebeple stoklanması mümkün olan arpa, buğday, mısır, pamuk, fındık, çay ve ceviz gibi gıda ürünlerinin depolara teslimiyle sınırlı bir uygulamadır.
2. Emanete bırakmada asıl amaç, söz konusu ürünleri depo gibi güvenli ortamlarda korumak ve zamanı geldiğinde piyasaya sürerek satışını sağlamaktır. Aynı zamanda tür ve derecelerine göre sınıflandırılarak depolanan ürünlerin kalitesi de korunmuş olur.
3. Halihazırdaki uygulamalar; mahsulün, lisanslı depolara, Toprak Mahsulleri Ofisine veya tüccara bırakılması şeklinde gerçekleşir. İlgili kurum veya kişi bunun karşılığında ürünün cins, miktar ve vasıflarının yazılı olduğu makbuz veya ürün senedi düzenleyerek müstahsile teslim eder. Ürün için bir güvence niteliği taşıyan bu senetler, depodaki ürünün ticaretini kolaylaştırır ve üreticiye finansman imkânı sağlar.
4. Lisanslı depo ve TMO üzerinden yapılan uygulamada, malın gerçek manada emanete bırakılmasıyla beraber satışı da söz konusudur. Tüccara bırakma işlemi ise sadece ürünün satışı amaçlanır.
5. Tamamen aynı olmasa da emanete bırakma işleminin; vedâ, karz ve bey' akitleriyle benzerli gösterdiği dolayısıyla söz konusu işlemin meşruiyet temelleri oluşturulurken bu akit türlerinin temel ilkelerinden istifade edilmiştir.
6. İsmilendirmeden hareketle işlem, bir vedâ akdi gibi gözükse de tarafların amacı ve ürünün tüccara tesliminden itibaren işleyen süreç bütün halinde göz önünde bulundurulduğunda, bu işlemi vedâ olarak değerlendirmek isabetli görülmemiştir.
7. Özellikleri ve işleyişi göz önünde bulundurulduğunda karz akdi ile emanete bırakma arasında özellikle maksat açısından bir benzerlik bulunmadığı da tespit edilmiştir.
8. Başlangıç itibariyle malın korunması hedeflenmiş olsa da asıl amacın malın satışı olduğu için emanete bırakma işleminin, satım sözleşmesi kapsamında ele alınması daha uygun görülmüştür. Ancak emanete bırakma işlemi, vadedeki bilinmezlik ve işlemin ise satışın gerçekleşeceği zamandaki rayiç üzerinden gerçekleşecek olması sebebiyle satım sözleşmesinin daha özel bir uygulaması olan ve istihsanen caiz kabul edilen bey'u'l-isticârâ benzetilerek caiz görülmüştür.
9. Klasik fıkıh literatürümüzde teamül haline gelen bazı işlemler; maslahat, kolaylaştırma, ihtiyaç, zaruret ve örfe riayet gibi ilkeler kapsamında caiz görülmüştür. Bu bağlamda geçmişte ihtiyaca ve örfe binaen caiz görülen isticâr ve bey' bi'l vefa gibi aynı ilkeler doğrultusunda emanete bırakma uygulaması da caiz görülebilir.
10. İslam hukukunun belirlediği sözleşme şartlarına uyulmak kaydıyla emanete bırakma uygulaması için yeni bir akit türü de geliştirilebilir.
11. Yapılacak yeni bir çalışmada, konunun sınırlılıkları bakımından burada yeterince üzerinde durulmayan ürün senetleri incelenebilir.

Kaynakça | References

- Akkuş, Mehmet - Yerlikaya, Ünal. “Bazı Tarım Ürünlerinin ‘Emanet’ Adıyla Satılması ve Bunun İsticrâr Akdi ile İlişkisi”. *Tevilat* 4/1 (Haziran 2023), 149-178.
<https://doi.org/10.53352/tevilat.1298335>
- Aktan, Hamza. “Emanet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/83-84. Ankara: TDV Yayınları, 1995.
- Ali Haydar Efendi. *Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*. 4 Cilt. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. Basım, 2017.
- Apaydın, H.Yunus. “Karz”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/520-525. Ankara: TDV Yayınları, 2001.
- Aslan, Bedri. *İslâm Ticâret Hukukuna Göre Cehâlet ve Güncel Akitlere Etkisi*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2015.
- Berki, Ali Himmət (haz.). *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye*. İstanbul: Hikmet Yayınları, 1982.
- Bilge, Necip. *Borçlar Hukuku: Özel Borç İlişkileri*. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 1962.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukukî İslâmiyye ve İstalahatı Fıkhiyye Kamusu*. 8 Cilt. İstanbul: Bilmen Yayınevi, ts.
- Bölükbaş, Ali Haydar – Kumaş, Ali. “Nizaya Götüren Cehâlet veya Garar Sebebiyle Fâsid Olan Akitlerin Sahihe Dönüştürülmesi ve “Sulbü'l-Akit” Kavramı”. *Usul İslam Araştırmaları* 33 (Nisan 2020), 55-77.
- Çalış, Halit. “Mahsulü Tüccara Emanete Bırakmak Caiz midir?”. *Mekteb-i Furu*. Erişim 18 Ağustos 2024.
https://www.facebook.com/groups/1640469562926185/posts/2961776317462163/?paipv=0&eav=Afbb449ZifmYn38KeO33rRHjAZn808Z0hP-glhrFzEuCoqmeR_uo4kTiSKMB2WJ1ftk&_rdr
- Diyanet İşleri Başkanlığı. “Din İşleri Yüksel Kurulu”. Erişim 18 Haziran 2024.
<https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/1148/elektronik-urun-senedi-elus-alip-satmak-caiz-midir>
- Ershad Uddin, Ahm. “Bangladeş'teki İslami Bankaların Vedîa ve Fon Toplama Faaliyetleri: İslam Hukuku Perspektifinden Bir İnceleme”. *Akademik Platform İslami Araştırmalar Dergisi* 8/2 (Ağustos 2024), 203-227. <https://doi.org/10.52115/apjir.1503015>
- Güncel Türkçe Sözlük. Erişim 18 Mayıs 2024. <https://sozluk.gov.tr/>
- Haskefi, Alâüddîn. *ed-Dürü'l-muhtâr şerhu Tenvîri'l-ebşâr*. Thk. Abdülmunim Halil. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2002.
- İbn Kayyim el-Cevziyye. *İlâmü'l-muvakkîin an rabbi'l-âlemîn*. thk. Taha Abdurrauf. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1973.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddîn. *el-Muğnî*. thk. Abdullah b. Abdilmuhsin et-Türki, Abdülfettah Muhammed el-Hulv, 15 Cilt. Riyad: Dâru Alemi'l-Kutub, 3. Basım, 1997.
- İbn Nüceym, Zeynüddin. *el-Bahru'r-râik Şerh-u Kenzi'd-dekâik*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İslâmî, 2. Basım, ts.
- Kacı, Temel. “Bir Finansman Yöntemi Olarak İsticrâr Akdi”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 30 (2017), 273-297.

- Karâfi, Şehabeddin. *ez-Zahîre*. 14 Cilt. thk. Muhammed Hacci. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1994.
- Karaman, Hayrettin. "Akid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/251-256. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Kâsânî. *Bedâ'î'u's-şanâ'ic fî tertibi's-şerâ'ic*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1996.
- Merdâvî, Ali b. Süleyman. *el-İnsâf fî ma'rifeti'r-râcih mine'l-hilaf alâ mezhebi'l-imami'l-mübeccel Ahmed b. Hanbel*. 12. Cilt. tsh ve thk. Muhammed Hamid Fikî. Beyrut: Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabî, 2. Basım, 1986.
- Mevsilî, Abdullah b. Mahmûd. *el-İhtiyâr li-ta'îli'l-Muhtâr*. 5 Cilt. ta'lik Mahmud Ebû Dakika. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, ts.
- Muhammed İliş, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed. *Minehu'l-celil 'alâ Muhtasari's-Şeyh Halîl*. 9 Cilt, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1989.
- Nevevî. *Ravzatü't-tâlibîn*. 8 Cilt. thk. Adil Ahmed Abdülmevcud, Ali Muhammed Muavvaz. Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2003.
- Okur, Hüseyin. "İslâm Borçlar Hukukunda İsticrâr Akdi ve Mezheplerin Konuyla İlgili Mülahazaları". *Tasavvur/ Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 5/2 (Aralık 2019), 1251-1271.
- Remlî, Şemseddin. *Nihâyetü'l-muhtâc ila şerhi'l-Minhâc*. 8 Cilt. Beyrut: Daru'l-Fikr, Beyrut 1984.
- Ruhûnî, Ebû Abdullah Mehemmed. *Hâşiyetü el-İmâm er-Ruhûnî alâ Şerhi'z-Zerkânî li Muhtasari Halîl*. 8 Cilt. Mısır: el-Matbaatü'l-Emirîyye Bûlâk,1306 h.
- Serahsî, Şamsüleimme. *el-Mebûsât*. 30 Cilt. Beyrut: Daru'l-Marife, 1993.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. "Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu". Erişim: 18 Ağustos 2024.
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5300.pdf>
- Ticaret Bakanlığı. "Lisanslı Depoculuk ve Ürün İhtisas Borsası". Erişim 18 Ağustos 2024.
<https://www.ticaret.gov.tr/ic-ticaret/sikca-sorulan-sorular/lisansli-depoculuk-ve-urun-ihtisas-borsasi#1>
- Toprak Mahsulleri Ofisi. "2013 Dönemi Hububat Alım Şartları, Baremleri ve Depolama İşleri". Erişim 3 Haziran 2024.
<https://www.tmo.gov.tr/Upload/Document/alim/2013/AlimGenelYazi.PDF>
- Toprak Mahsulleri Ofisi. "2024 Dönemi Hububat Alım Fiyat ve Politikaları". Erişim 19 Ağustos 2024. <https://www.tmo.gov.tr/kurum-haber/919/2024-donemi-hububat-alim-fiyat-ve-politikalari>
- Toprak Mahsulleri Ofisi. "Emanet Alım Esasları". Erişim: 11 Ağustos 2024.
<https://www.tmo.gov.tr/Upload/Document/alim/2018/2018emanetalimesas.pdf>
- Turan, M. Fatih. "İslam Hukuku Açısından Usulsüz Vedâ Akdi". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 15 (Nisan 2010), 401-430.
- Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği. "Kararlar". Erişim: 19 Haziran 2024.
<https://tobb.org.tr/HukukMusavirligi/Documents/orf.xls>
- Umumi Mağazalar Kanunu. Erişim 26 Ağustos 2024.
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2699.pdf>
- "Vedâ". *el-Mevsûatü'l-fikhiyye*. 43/5-88. Kuveyt: Vizâretü'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, 2005/1425.

- Yerlikaya, Ünal. “Hanefî Hukuk Düşüncesinde Bâtıl veya Fâsid Satım Akdinden Sonra Gerçekleşen Teâtînin Hukuki Mahiyeti”. *Tasavvur/Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 8/2 (Aralık 2022), 1095-1121. <https://doi.org/10.47424/tasavvur.1166263>.
- Yolcu, Emre. *5300 Sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu Kapsamında Lisanslı Depoculuk Şirketleri ve Ürün Senetleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.
- Zuhaylî, Vehbe. *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletuhu*. 8 Cilt. Dımaşk: Dârü'l-Fıkr, 2. Basım, 1985.